

In België werd huisgeld geslagen (en later ook gedrukt) voor bedelaarsgestichten (Reckheim), gevangenissen (Aalst, Gent, St-Bernard, Vilvoorde), weldadigheidsinstellingen (Hoogstraten-Merksplas, Rijkevorsel, Wortel) en psychiatrische inrichtingen (Doornik, Broeders van Liefde, Dave).

Het gebruik van huisgeld voor gevangenissen en weldadigheidsinstellingen werd tijdens de Nederlandse periode ingevoerd bij Koninklijk Besluit van 11 februari 1823. De betaalpenningen die in de Munt te Brussel werden geslagen werden ingevoerd door het Ministerieel Besluit van 22 december 1832. De penningen werden gebruikt als loon voor bepaalde werkzaamheden. Ze konden er enkel mee betalen binnen deze instellingen. Het huisgeld werd bij hun invrijheidsstelling omgewisseld tegen gangbare munten.

Bij de gevangenissen van Aalst(1), Gent, St-Bernard en Vilvoorde werd reeds in 1848 het gebruik van huisgeld vervangen door een betaalsysteem met een rekening.

Het militair detentiehuis te Aalst

De gevangenis van Aalst werd opgericht in 1825. De gebouwen die als militaire gevangenis gingen aangevend worden, hadden in de 18de eeuw dienst gedaan als paardenstoeterij van het Land van Aalst. Jozef II had deze afgeschaft. Tot het einde van 1825 bleef het gebouw dienen tot huis van burgerlijke en criminele opsluiting. De militaire gevangenis moest dienst doen als huis van bewaring voor alle militairen veroordeeld tot een opsluiting van meer dan 6 maand, zowel bij toepassing van het militair als van het burgerlijk strafwetboek. Ook militairen veroordeeld tot de zogenaamde kruiwagenstraf (2), al of niet gedegradeerd, werden er opgesloten. Slechts personen onwaardig verklaard om in militaire dienst te blijven, of zij die geen kans hadden op reïntegratie bij hun vrijlating, werden in andere gevangenissen ondergebracht. Tijdens de revolutie van 1830 werd tijdelijk de bestemming gewijzigd. Op 30 september 1830 verlieten de Hollandse troepen samen met de gevangenen het militair detentiehuis met bestemming Gent. De volgende dag werden er Hollandse krijgsgevangenen in ondergebracht. Door het KB van 23 maart 1832 werd het opnieuw een militaire gevangenis. Er was plaats voor 480 gevangenen en er werden opnieuw ateliers ingericht (om de opgesloten een nuttige bezigheid te geven en de eventuele winst zou de Staat ten goede komen). Het detentiehuis had een belangrijk productiecentrum dat 2 ateliers voor kleermakers telde, 2 voor schoenmakers, een spinnersatelier en een schrijnwerkerij, een touwslagerij, een 'seracerie' en een bakkerij. Er

werden allerlei zaken vervaardigd voor het gebruik in de gevangenis. Later begon men ook kledingstukken en schoeisel te maken voor het leger. Dit betekende een grote concurrentie met de handelaars buiten de gevangenis (de lonen waren er veel lager en men kon ook veel goedkoper afleveren). Er werd eveneens in 1833 een school ingericht waar de aalmoezenier lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde onderwees. De gevangenis van Aalst werd in 1859 gesloten. In 1860 werd de School der Troepkinderen, later Legerpupillenschool genoemd, geopend.

De Pupillenschool.

Tijdens de Nederlandse periode (1825-1833) werden voor de gevangenis van Aalst, blikken, éénzijdige en in opwaarts reliëf geslagen penningen vervaardigd bij Daniel Schretler Jr. te Leiden. Er zijn geen oplagecijfers bekend. De waarden 50c., 25c. (niet teruggevonden), 10c., 5c., 1c. en ½ c. zijn gekend.

Omschrijving: AELST - waardecijfer - letter C

Alle denominaties: Ø 32mm-36mm.; gewicht: 2,50gr.-3,15gr.; uit omloop genomen in 1833.

Periode 1833-1848:

Nieuwe koperen penningen (geslagen in het munthuis van Brussel, MB 22 december 1832)

Jaar 1833: 25c. (Ø28mm, 10gr); 5c.(Ø22mm, 4gr); 1c. (Ø17mm, 2gr)

Jaar 1838: 25c. (Ø28mm, 6,5-8,5gr); 5c. (Ø22mm, 4gr); 25c. 1838 is op een dunnere plaat geslagen.

Voorzijde: binnen een parelrand, het inschrift ALOST, omgeven door het omschrift ROYAUME DE BELGIQUE (bovenaan) en het jaartal (onderaan).

Keerzijde: binnen een parelrand, de nominale waarde 25 (of 5) CENTIMES (of 1 CENTIME), onder het omschrift MONNAIE FICTIVE. Alle penningen zijn met gladde rand.

Gevangenis van Gent:

Het Gentse tuchthuis aan de Coupure werd in 1775 opgericht en was de eerste staatsinstelling in onze gewesten voor het interneren van bedelaars en landlopers. Het werd in de volksmond het “rasp huis” genoemd (de gedetineerden werden belast met het raspen van Braziliaans verfhout). In 1862 werd de huidige gevangenis van Gent geopend als filiaal van dit tuchthuis.

De munt (Hollandse periode 1823-1833):

Metaal: tin; waarde: 20c. (Ø23, 5mm), 10c. (Ø23, 5mm), 5c. (Ø21, 5mm), 1c. (Ø18, 5mm, medailleslag), ½ c. (15,5mm). Deze waarden bestaan ook met een contramerk “schild” en/of “G”; uit omloop in 1833.

Voorzijde : GEND; keerzijde: waarde/cent(s); ‘C’ voor de halve cent. Nieuwe koperen penningen (geslagen in het munthuis van Brussel, MB 22 december 1832). Jaar 1833: 25c. (Ø28mm, 10gr); 5c. (Ø22mm, 4gr); 1c. (Ø17mm, 2gr). Beschrijving: zoals bij Aalst maar dan GAND ipv ALOST.

Variant: proefslag 25c. 1833 in lood.

Hoogstraten – Merksplas - Rijkevorsel - Wortel:

In 1810 werd het bedelaarsgesticht ondergebracht in het Gelmelslot te Hoogstraten. Onder het Hollands regime werd er in 1822 de Maatschappij voor Weldadigheid opgericht met zetel te Brussel en gronden in Hoogstraten, Merksplas, Rijkevorsel en Wortel. Deze gronden werden ingericht als landbouwkolonies, maar die kenden weinig succes. Later werden ze herbestemd tot strafkolonies.

Periode 1823 –1839 (Rijkevorsel–Merksplas), geslagen te Brussel.

Voorzijde: in elkaar gestrengelde letters R en M, daaronder Sint Michaël, patroon van Brussel.

Waarde: 50c. (Ø26-27mm); 25c. (Ø22-23mm); 10c. (Ø20-21mm); 5c. (Ø19-20mm); 2c. (Ø18-19mm); 1c. (Ø16-17mm), ½ c. (Ø14-15mm); metaal: tin.

Periode 1839 –1848 (Hoogstraten, bedelaarsgesticht)

Blikken, in opwaarts reliëf geslagen stukken met en zonder halve maan van 1, 2, 5, 10 en 20 centiem.

Beschrijving: bovenaan: waarde, links C, rechts T, onderaan ‘ster’

Periode 1848 – 1886 (Hoogstraten en Merksplas, depot en kolonie)

Deze stukken werden geslagen te Hoogstraten zelf door Calens, een vrijwillig geïnterneerde die atelierchef was geweest van de befaamde medailleur Laurent-Joseph Hart. Later werden deze tinnen stukken tot gamellen omgesmolten.

Waarde: 1fr. (Ø25mm); 50c. (Ø21mm); 20c. (Ø+/-26mm); 10c. (Ø24-26mm); 5c. (Ø+/-25mm); 2c. (Ø+/-22,5mm); 1c. (Ø+/-19,5mm), metaal: tin.

Beschrijving: 1fr. en 50c.: langsheen de rand: dépôt agricol/Merxplas; in het midden: 1 franc of 50 cent.

Keerzijde: leeuw in een laurierkrans.

Beschrijving: 20c., 10c., 5c., 2c., 1c.: langs de rand: *DCM* / Hoogstraeten; in het midden van een laurierkrans: waarde/C.

Keerzijde: binnen een kartelrand, waarde 20c. of 10c. en C/DAM; waarde 5c., 2c. en 1c.: alleen DAM.

Er bestaan 2 varianten: met parelrand; contramerk 'H'

Periode 1886 –1927 (Hoogstraten, Merksplas en Wortel)

De matrijzen werden vervaardigd door Robert Michaux, assistent van de hoofdgraveur van de Munt, Leopold Wiener. Beschrijving: koper: 1fr. (Ø19mm, 4gr.); ½ fr. (Ø16,5mm, 2gr.)

Messing: 20c. (Ø25mm, 10gr.); 10c. (Ø23mm, 8gr.); 5c. (Ø21mm, 6gr.); 2c. (Ø19mm, 4gr.); 1c. (Ø16,5mm, 2gr.)

Voorzijde: binnen een parelrand, de nominale waarde, op een gearceerde achtergrond, omgeven door de tussen twee rozetten geplaatste omschriften HOOGSTRAETEN en MERXPLAS.

Keerzijde: binnen een parelrand, de nominale waarde, op een effen achtergrond, omgeven door het opschrift COLONIES AGRICOLES DE BIENFAISANCE.

Variante: 1fr. koper: op de keerzijde is er ruimte tussen begin en einde van de tekst.

Staatsgevangenis – bedelaarsgesticht REKEM (Reckheim)

In 1823 werd een bedelaarsgesticht ingericht in het voormalige kasteel van de heren van Rekem (Kasteel d'Aspremont-Lynden).

Staatsgevangenis, serie zonder datum (1815/40), eenzijdig geslagen (depot):

Metaal: zink. Waarden; 1c. (Ø17,5-18mm) en 20c. (Ø27mm).

Nieuwe koperen penningen (geslagen in het munthuis van Brussel, MB 9 maart 1841)

Beschrijving: zoals bij Aalst maar dan RECKHEIM ipv ALOST.

Jaar 1841: 25c. (Ø28mm, 10gr.); 5c. (Ø22mm, 4gr.); 1c. (18mm, 1,7gr., metaal: tin!)

Jaar 1848: 25c.(Ø28mm, 10gr.)

Varianten:

5c. 1841 met contramerk '5' (op versleten muntplaatjes).

5c. 1841 medailleslag.

De 1c. 1841 (17mm, 2gr.) bestaat wel in koper, maar is een proefslag.

Proefslag 25c. 1848 in messing op een dunnere plaat met kartelrand.

Rariteit: Loden proef? Hybride. Voorzijde Frankrijk: Tweede Republiek. Keerzijde België: Monnaie Fictive 25 centimes 1848 (Ø29mm, 26,53g, cijfer 1 omgedraaid!)

Koloniegesticht (1924-1941): uitgevoerd door de firma J. Fonson te Brussel.

Hetzelfde type huismunten werd ook vervaardigd voor de psychiatrische inrichting van de Zusters van Liefde te Doornik (Tournai).

Voorzijde: bovenaan: KOLONIEGESTICHT / midden: RECKHEIM/ onderaan: COLONIE-ASILE

Keerzijde: waarde : 5fr, 2fr, 1fr, 50, 10, 5.

5fr en 1fr: koper /2fr en 50: messing / 10: aluminium / 5: zink (met gat)

Gravurefout (bij alle waarden): letter C onder de K van Koloniegesticht.

Tournai (Doornik)

Beschrijving voorzijde stukken: bovenaan: DEFENSE SOCIALE / midden, tussen 2 lijnen: TOURNAI / onderaan: BESCHERMING DER MAATSCAPPIJ.

Keerzijde zoals bij Reckheim.

Variante: de waarden 1fr., 50, 10, 5 bestaan met DEFENCE ipv DEFENSE

De waarden 5fr. en 2fr. met een schrijffout: MAATSCAPPIJ (zonder 'H')

Correctiehuus Sint-Bernard (Hemiksem):

Dit correctiehuus werd in 1821 door de Nederlandse overheid ingericht in de gebouwen van de Cisterciënzabdijs van Sint-Bernardus te Hemiksem. Later, in 1867, werden de gebouwen overgedragen aan het Belgische Leger.

Hollandse periode 1823-1833:

Serie in blik: eenzijdig in opwaarts reliëf, waardecijfer en letter C in een grote parelrand.

Waarden: 25c., 10c., 5c., 1c., ½ c.

Ook met contramerck 'puntjes' (

Serie in tin : 20c. (Ø27,5mm); 10c. (25,5mm); 5c. (Ø23mm); 1c. (Ø16mm); ½ c. (Ø14mm)

Voorzijde: in een parelrand: CORRECTIE / HUIS / ST.BERNARD

Keerzijde: in een parelrand: waardecijfer / CENT(S) / hoofd van een hond (St. Bernard)

Variante: proefslag ½ c. in koper.

Belgische periode 1833-1848:

Nieuwe koperen penningen (geslagen in het munthuis van Brussel, MB 22 december 1832)

Jaar 1833: 25c. (Ø28mm, 10gr.); 5c. (Ø22mm, 4gr.); 1c. (Ø17mm, 2gr.)

Beschrijving: zoals bij Aalst maar dan ST.BERNARD ipv ALOST.

Gevangenis van Vilvoorde:

Dit tuchthuis werd vier jaar na dat van Gent opgericht. Hier werden criminelen, deserteurs, prostituees en landlopers geïnterneerd. Later deed het dienst als inrichting voor psychiatrische patiënten en als militair hospitaal. Charles Dupriez vermeldt enkele penningen met diverse vormen, vermoedelijk vóór 1825 geslagen (in tin). Verder is hierover niets bekend.

Periode 1825-1833: metaal: tin

Waarden: 20c. (Ø25mm); 10c. (Ø23mm); 5c. (Ø22mm); 1c. (Ø18,5mm); ½ c. (Ø15,5mm)

Voorzijde: in een parelrand VILVORD. Keerzijde: in parelrand: waardecijfer / CENT(S) / 'C' voor de ½ c.

Variante: alle waarden bestaan met een contramerck 'L 1832'

Periode 1833-1848:

Nieuwe koperen penningen (geslagen in het munthuis van Brussel, MB 22 december 1832). Jaar 1833: 25c. (Ø28mm,10gr.) ; 5c. (Ø22mm,4gr.) ; 1c. (Ø17mm,2gr.). Beschrijving: zoals bij Aalst maar dan VILVORDE ipv ALOST. Variante: 25c. en 5c. bestaan in medailleslag.

25c., 5c. en 1c. bestaan met een contramerck: 'St-Michaël en letter V' (zowel in munt- als in medailleslag).

Noten:

(1) Charles Dupriez, Monnaies et essais monétaires du royaume de Belgique et du Congo belge (1949), p.402-403, Suppression de la Monnaie Fictive, Service de la Cantine – Comptabilité.

(2) Van de 267 gevangenen, die er zich op 5 juni 1829 bevonden, waren er 216 tot de straf van de kruiwagen met vervallenverklaring van de militaire stand voor een bepaalde periode, veroordeeld. Voor 170 van deze 216 bedroeg de straf 3 jaar. De 8 zwaarst gestraften waren voor 15 jaar van de militaire stand vervallen verklaard.

Bibliografie:

- Monnaies Conventionnelles et Monnaies de Nécessité Belges 1816-1918, M. Thirion & F.J. Bingen, Ed. De Mey, 1970.

- Ch. Dupriez, Monnaies et essais monétaires du royaume de Belgique et du Congo Belge, 1949, p.351-369, plaat 37-41.

- D. Vanoverbeek, 1832-2002. De Belgische Frank, deel 2: Diverse Staatsbetaalmiddelen, in: Encyclopedie van de Belgische Staatsbetaalmiddelen, 2. Huisgeld voor gevangenen en weldadigheidsinstellingen (1833-1927), 2004.

- J-R. De Mey, Monnaies Conventionnelles et Monnaies de Nécessité Belges, 1981.

- Alostana 2, uit "Aalst 1830", Het militair detentiehuis te Aalst, Erik Coppens.